

Bokanmälningar

Lars Jonung:

Prisregleringen, företagen och förhandlingsekonomin

Prisregleringar har efter 1970 kommit att bli ett ofta använt instrument i den ekonomiska politiken. Visst fanns det även tidigare kvarvarande prisregleringar från andra världskriget framför allt på bostads- och jordbruksmarknaderna, men inte totala eller selektiva prisstopp i syfte att nedbringa den allmänna inflationstakten. Samtidigt som de allra flesta ekonomer visat stor skepsis mot sådana ingrepp i marknadsmechanismen har politiker i båda lägren ändå flitigt använt prisregleringar av alla slag, från totala prisstopp till krav på förhandsanmälan av prishöjningar från företags sida.

En av de borgerliga trepartiregeringens första åtgärder 1976 blev att tillsätta en utredning som skulle se över prisregleringsinstrumentet. Rapporten framlades i SOU 1981:40 (med bilagor i SOU 1981:41—42). Slutsatsen blev — från majoritetens sida — en kraftfull rekommendation till statsmakterna att avstå från prisreglering som ett reguljärt inslag i den ekonomiska politiken. "Prisreglering bör tillgripas endast om det uppkommer akuta krislägen med varuknapphet o d eller eljest extraordinära förhållanden föreligger" (s 126). Utredningen föreslog vidare att den del av Statens pris- och kartellnämnds (SPK) verksamhet som innebar direkt påver-

kan på individuella företag borde upphöra.

Lars Jonung deltog som expert i Prisregleringskommittén och vissa delar av föreliggande bok bygger på hans expertbilagor till utredningen. Men det är knappast att förundra sig över att en utredning på 1 380 sidor inte blivit särskilt välläst. Jonung bok *Prisregleringen, företagen och förhandlingsekonomin* (SNS 1984, 75 kr exkl moms, 270 s) fyller därför ett stort behov, såväl vad gäller den akademiska undervisningen på lägre nivåer som i den allmänna debatten. Den tillför dessutom en mängd nytt material i förhållande till kommitténs: dels behandlas regleringarnas företagsekonomiska effekter, dels behandlas åren 1981—84, dvs erfarenheter av pris kontroll sedan kommitténs arbete slutförts. Den är — liksom det allra mesta av Jonungs hand — välskriven, väl argumenterad och underhållande.

Boken sönderfaller vid närmare betraktelse i två inte helt sammanhängande delar. Den ena delen betraktar makroperspektivet och frågar sig om prisregleringar lyckats med sitt syfte att nedbringa inflationstakten. Den andra delen utgörs av fallstudier från fem olika företag vilka haft nöjet att förhandla med SPK om hur stora prishöjningar som kan tillåtas.

Fallstudiedelen har inte tidigare publicerats. Mest iögonfallande är här företagens fåfänga försök att få SPK att beakta den framtida förväntade utvecklingen i stället för att endast studera faktisk lönsamhet och historiska vinster. SPK visar sig också helt ha saknat förståelse för att varje produkt måste få bära sina egna kostnader. Ett företag med god avkastning på andra, icke prisreglerade produkter, har således haft väsentligt svårare att få SPK att acceptera en prishöjning än ett företag på ruinens brant.

Det blir också uppenbart att det är det relativa förhandlingsläget som faller avgörandet, inte sakargumenten som sådana. Storföretagen som kan avsätta resurser till förhandlingar med SPK och kan mobilisera politisk tyngd (lokalpolitiker, riksdagsmän och fack) har väsentligt lättare att få SPK:s öra än det lilla företaget. Man har efter att ha läst boken full förståelse för varför Prisregleringskommittén föreslog att denna del av SPK:s verksamhet skulle avskaffas.

Den andra delen av boken sammanfattar och uppdaterar på ett förtjänstfullt sätt Jonungs expertbilagor till utredningen. Det är två huvudfrågor som han söker besvara: varför statsmakterna har haft en sådan förkärlek för prisreglering och vilka effekter — stabiliseringspolitiska, allokeringsspolitiska och inkomstfördelningsmässiga — prisregleringen haft.

Om vi börjar med frågan varför statsmakter oavsett politisk färg så gärna tillgriper regleringar, visar Jonung ett antal SIFO-studier som indikerar att en klar majoritet av väljarna är för prisreglering. Samtidigt visar han statistiskt att regleringarna endast haft en svag tendens att tillta under ett valår. Här finns således ett frågetecken. Å ena sidan förefaller regeringarna att ha varit medvetna om faran med att låta ett prisstopp bestå allför länge; totala prisstopp har ju genomgående endast bibehållits under några månader. Å andra sidan har man inte låtit valet av politik påverkas av om det varit valår eller ej. Resultaten stöder således slutsatserna i

Lybeck [1983], nämligen att sambandet mellan politik och ekonomi inte är så entydigt som många tror.

Vad beträffar den andra frågan om effekten av regleringar i allmänhet och prisregleringar i synnerhet, tillför Jonung föga nytt i diskussionen om effekterna på resursallokeringen och inkomstfördelningen. Att ingrepp i marknadsmekanismen skapar snedvridningar i fördelningen av resurser på olika områden, vilket i sig har en kostnadsstegrande och prishöjande effekt, är välkänt sedan länge, liksom det faktum att inkomstfördelningen — mellan arbetskraft och kapital liksom mellan olika företag och individer inbördes — påverkas på ett ofta oöverskådligt sätt. För en god översikt av dessa frågor, se Bohm [1982]. Jonungs diskussion om prisregleringens kostnader via förhandlingsspelet bör dock åter betonas.

Den mest intressanta frågan är den stabiliseringspolitiska. Eventuellt kan man vara beredd att betala ett visst pris i form av försämrad resursallokering, om det kan visas att inflationstakten kan nedbringas med prisstopp. Som Jonung visar, skulle i så fall den viktigaste mekanismen för detta vara att allmänhetens prisförväntningar minskar, varigenom företagares och löntagares benägenhet att kompensera sig för kommande förväntad inflation minskar.

Jonung nalkas detta problem på två sätt. Dels visar han att intervjuundersökningar om allmänhetens inflationsförväntningar inte ger belägg för något samband mellan variationer i dessa förväntningar och graden av prisövervakning. Dels redovisar han resultatet av ekonometriska skattningar, där det också visas att prisövervakning inte ger någon långvarig dämpning av inflationen. Eventuella återhållande effekter under övervakningsperioden tas igen när priserna åter släpps fria.

Hur gärna man än vill tro på Jonungs resultat, som ligger väl i linje med internationella erfarenheter, finns det ändå några kvarstående frågetecken. Framförallt tycker jag att Jonung tror väl mycket på sina egna ekonometriska resultat. Vår kännedom om ekonomins

mekanismer är begränsad och det gäller i allra högsta grad vår kunskap om de faktorer som driver pris- och lönebildningen i samhället. Jonung skriver t ex: "Det totala efterfrågetrycket i samhälls-ekonomin är den huvudsakliga drivkraften bakom inflationsutvecklingen. Detta bestäms av andra faktorer än prisregleringar" (sid 211). Men samtidigt har inte en enda empirisk undersökning i Sverige visat på något starkare samband mellan konjunkturläge och inflation, *inte heller Jonungs egen studie*. I sin bilaga 10 till Prisregleringskommitténs betänkande, vari han härleder den ekvation som sedan används för att beräkna om inflationen nedbringats av prisregleringar, skriver han tvärtom: "Estimationerna utmynnar i slutsatsen att inflationen till stor del är bestämd av tidigare inhemsk inflation samt av internationell inflation . . . Löhner och kapacitetsutnyttjande har endast en svag (statistiskt insignifikant, min anm) självständig roll efter det att man tagit hänsyn till inhemsk fördröjd och internationell inflation" (SOU 1981:42 s 633). Till detta kommer att den använda ekvationen har ett medelfel som så vitt jag kan förstå uppgår till ca 25 procent av den beroende variabelns medelvärde. Inte heller detta stärker slutsatsernas trovärdighet.

Det finns också (åtminstone) två tänkbara vägar för en verksam priskontroll, vilka Jonung glömmer bort i sin ensidiga betoning av prisförväntningarnas roll. Den ena möjligheten är att statsmakterna för en gångs skull besitter bättre information än marknaden om den kommande prisutvecklingen. Det bästa exemplet på detta område är måhända prisstopp på kaffe. Vid ett par tillfällen då den brasilianska kaffeskörden frusit och priserna på kaffe skjutit i höjden, har myndigheterna ingripit med prisstopp på denna vara. Detta

kan de göra i den förvisningen att nästa kaffeskörd med stor sannolikhet kommer att vara normalstor, varvid priserna kommer att återgå mot sin tidigare nivå. Om således myndigheterna har bättre kunskap än marknaden kan de utnyttja den till att skära av en onödig pris-topp; vilken annars kunde ha spätt på den allmänna inflationstakten med risk för bestående högre lönekrav som följd. Det pris man får betala är risken för brist på kaffe i butikerna, en risk som i varje fall Lars Jonung och jag som inbitna tedrickare borde vara tämligen likgiltiga inför.

Den andra möjligheten har att göra med prisbeteendet vid devalveringar. Statsmakterna har ju ofta — och enligt min mening med rätta — tillgripit allmänna prisstopp under en kortare period i samband med devalveringar. Visserligen kan man inte förhindra att stegrade importpriser leder till höjda priser på importerade produkter, men man kan kanske förhindra att företag som tillverkar importkonkurrerande varor passar på att höja sina priser när deras konkurrenter gör det.

Jag är medveten om att ingen av dessa möjligheter avspeglas i Jonungs skattningsresultat, men det behöver inte betyda att de inte finns alls. Dessa kritiska synpunkter till trots har jag inte svårt att dela de flesta av Jonungs slutsatser, i synnerhet vad gäller SPK:s skadeverkningar på individuella företags verksamhet.

Professor Johan A Lybeck
Göteborgs universitet

Referenser

- Bohm, P., [1982], "Vad vet vi om effekten av regleringar?" *Ekonomisk Debatt*, årg 10, nr 1.
Lybeck, J. A., [1983], "Finns det en politisk konjunkturcykel i Sverige?" *Ekonomisk Debatt*, årg 11, nr 5.